

УДК 930.85:82.161.2(477.82)«1921/1939»

Понедельник Л. А.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри нової та новітньої історії України,
Східноєвропейський національний університет
ім. Лесі Українки Україна (Україна, Луцьк),
poniedielnyk@ukr.net

ЛІТЕРАТУРНИЙ РОЗВІЙ МІЖВОЄННОЇ ВОЛИНИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ (1921–1939)

Проаналізовано діяльність літераторів волинського краю впродовж міжвоєнного двадцятиліття. На окремих прикладах творчості того чи іншого митця відтворено цілісний образ протистояння їх ідей з соціально-політичною реальністю зазначеного періоду, їх відповідності реальному життю і справжнім потребам свого народу.

Ключові слова: поезія, проза, літературне життя, національна ідентичність, тематика, ідеологія твору.

Міжвоєнна Волинь становила поліетнічний регіон, де відбувалися активні етнокультурні контакти між представниками різних спільнот та етнічних груп – українцями, поляками, чехами, німцями, євреями, росіянами тощо. Мета цієї статті є прагнення проаналізувати за складних суспільно-політичних умов розвиток літературного життя, що стало невід’ємним, самобутнім складником загальноукраїнського та європейського культурного простору. Вивчення цього феномену актуалізується і посилюється на сучасному етапі як у зв’язку з процесами глобалізації й інтеграції України у світовий культурний простір, посилення культурних зв’язків між народами, так і задля увиразнення, поглиблення уявлень про культурний розвій України в загальній історичній ретроспективі та в регіональному вимірі зокрема.

Проблема літературного життя Західної України за міжвоєнного періоду ХХ ст. не стала предметом ґрунтовного осмислення радянської історіографії, яка загалом не створила цілісної концепції історії розвитку української культури. Помітною подією став вихід у світ шеститомної «Історії українського мистецтва» за редакції М. Бажана [1]. У її п’ятому томі подано аналіз літературного процесу і художньо-мистецьких явищ в Україні у 1917–1941 рр., зокрема й на Волині. Утім, це видання дає доволі фрагментарне, поверхневе уявлення про їхній зміст і характер; вони розкриваються під кутом критики «буржуазних виявів культури», тому доробок більшості українських діячів та митців інших національностей фактично «випав» з поля зору авторів цього проекту. Чималу наукову цінність становлять роботи Б. Савчука, М. Філіпович, Я. Поліщука [2]. Особливий інтерес представляють наукові доробки Р. Олійника–Рахманного, В. Вітренка, А. Жив’юка [3]. Ця проблематика знайшла відображення і в здобутках зарубіжних дослідників, зокрема О. Мардковича, Я. Савицької, Я. Вацуліка [4]. Важливим джерелом дослідження стали матеріали українських, польських, чеських, караїмських культурологічних та громадсько-політичних періодичних видань 20–30-х рр. ХХ ст.

Літературне життя у Волинському воєводстві в 20–30-х рр. ХХ ст. було багатограним і розмаїтим. Українські культурні діячі прагнули поставити слово на службу національно-визвольним змаганням, сформувати національну самосвідомість власного народу. Порівняно зі «східняками, придушеними московським централізмом, західники тішачись відносною свободою в Польщі,

могли замінити свої власні зусилля на культурному й літературному полі на зусилля, які іншим чином могла ефективно виконати ціла нація», – справедливо стверджує дослідник Р. Олійник–Рахманний [5, с. 3]. Паралельно розвивали свою творчість представники чеської, єврейської, німецької, російської та інших національних меншин, які за умов Другої Речі Посполитої намагалися зберегти власну культуру, а також показати внутрішній світ людини, збагнути й донести специфіку культурного розвитку волинського краю.

Поети, прозаїки, публіцисти прагнули до ідейного і творчого самовизначення. Це змушувало їх до корпоративної самоорганізації. З огляду на поєднання літературної творчості та громадсько-політичної діяльності представників усіх жанрів можна розподіляти за окремими творчими течіями та дрібнішими угрупованнями. Найбільш яскраво вираженими в письменстві були пролетарський і націоналістичний напрями. Виокремлюємо також романтичну течію. Водночас така класифікація має умовний характер, оскільки всі вони тісно перепліталися між собою [6, с. 3].

За різних історичних періодів література відігравала важливу роль у боротьбі за збереження національної ідентичності. У 1920–1930-х рр. на Волині працювали різні культурні діячі та літературно-мистецькі товариства. Їхня творча діяльність формувалася під впливом трьох основних чинників: політична ситуація в регіоні; ідеологічна боротьба, що огорнула всю Європу; прагнення молодшої генерації прискорити відновлення незалежної української держави. Тому поезія, проза, публіцистика мали здебільшого ідеологічне забарвлення. Щоправда, чимало літераторів ставили за пріоритет звеличення та оспівування краси краю, зображення сутності людського буття та почуттів. Творчість таких митців належить до романтичного напрямку. Усі вони залишили певний слід у культурному житті регіону. Одні з них стали більш відомими, інші мали вузьке коло шанувальників. Творчість багатьох із цих митців за часів радянської влади не вивчалася й лише з набуттям Україною незалежності їхні імена та літературне надбання стали відомі широкому загалові.

Українські митці, які жили на теренах Польщі, справили великий вплив на розвиток української культури в Румунії, Чехословаччині, навіть радянській Україні. Прагнення народу до волі активізувало літературну діяльність представників т.зв. націоналістичного напрямку. Вони були найбільш продуктивними у творчому плані, їхні ідеї впливали на свідомість волинян, свідчили про стійкість народного духу, закликали до боротьби.

Однією із найвидатніших культурних постатей волинського краю за міжвоєнного періоду ХХ ст. став письменник і громадський діяч Улас Самчук (1905–1987 рр.), який ще за життя був визнаним класиком української літератури. Його перові належить низка літературних творів, з-поміж яких романи, повісті, оповідання «Ост», «Марія», «На твердій землі», «Чого не гоїть вогонь», «Юність Василя Шеремети» та ін. Найбільшу славу йому принесла трилогія «Волинь», яка увійшла до золотого фонду не лише української, а й світової літератури.

Розглядати роль У. Самчука в громадсько-культурному житті регіону потрібно у двох площинах. З одного боку, це вплив його літературно-художньої творчості (роман–

хроніка «Волинь», повісті «Марія», «Кулак», «Гори говорять» тощо) [7, с. 5] на формування національної свідомості населення за умов національного та соціального гноблення і загрози його фізичного винищення внаслідок «пацифікації». У повісті «Марія» (1934 р.) зображено трагедію голодомору українського народу 1932–1933 рр. Твір «Гори говорять» (1934) присвячено боротьбі гуцулів–українців з угорцями на Закарпатті.

Преса міжвоєнного періоду ХХ ст. схвально відгукнулася на перший том «Волині», яка висунула автора в перші лави української літератури: «У. Самчук це дійсно, хто знає, чи не одинокий корифей українського письменництва. Його можна поставити поруч Кнута Гамсона і Раймонта... «Волинь» напевне стане обов'язковою літературою в наших середніх школах» [8, с. 210]. Так само схвально писали про нього часописи «Дзвін», «Вісник», «Хліборобський шлях», «Назустріч» та ін. [9]. Трилогія, написана впродовж 1932–1937 рр., стала свого роду гімном Волині, селянській праці, сімейним цінностям народного життя, любові до землі. І не варто розглядати її як суто ідеологічний роман. Поділяємо думку, згідно з якою письменника цікавила не стільки політика, скільки об'єктивний плин самого історичного буття народу, який У. Самчук старанно досліджував.

З іншого боку, письменник проводив активну політичну діяльність: належав до Української військової організації під час навчання в Кременецькій гімназії на початку 1920–х рр.; брав участь у подіях у Карпатській Україні 1938–1939 рр. тощо. 1924 р. він здійснив невдалу спробу перейти польсько–радянський кордон, відтак співпрацював з нелегальним націоналістичним органом «Сурма» на початку 1930–х рр., а напередодні війни Німеччини з СРСР належав до мельниківської ОУН. Ці події та зв'язки У. Самчука з Д. Донцовим, А. Мельником, М. Сціборським, іншими діячами вплинули на його політичні погляди й літературну творчість [10, с. 134].

Ім'я У. Самчука було заборонене в радянській Україні, а твори письменника видавали лише за кордоном. Учений Я. Поліщук так оцінив його самобутню літературну діяльність: «Улас Самчук не завинив перед власним народом, як «завинив» перед комуністичним режимом своєю різкою опозицією до нього. Навпаки, своєю величною творчістю він уславив цей народ, створив художній літопис його боротьби, його перемог і поразок у складному і тривожному ХХ віці» [11, с. 46].

Другим відомим представником націоналістичного напрямку в літературі Волині й Холмщини 20–30–х рр. ХХ ст. став Володимир Островський (1881–1950 рр.). Сьогодні це прізвище поступово повертається в українську культуру. Лише 1991 р. журнал «Дзвін» опублікував його повість «Сміх землі», рукопис якої зберігається у відділі україніки Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника [12, с. 66–68].

Розв'язання «українського питання» В. Островський вважав головною справою свого життя. Будучи активним членом УНДО, він проводив агітацію напередодні виборів до польського сейму, за що 1930 р. був арештований і відправлений до Луцької в'язниці. Так він став палким виразником ідей волинського селянства, нужденне життя якого описав у творі «Сільське страхіття». Як борець за православну віру В. Островський виступив в оповіданні «Хрест отця Василя». У збірці оповідань «За ґратами» письменник закликає до боротьби проти національного

й соціального поневолення [13, с. 328]. Водночас його творчість пронизана палкою любов'ю до волинського краю. На прикладі образу весни, яку митець ототожнює з красунею–дівчиною, він вірить, що Волинь прокинеться зі сну й настане світанок, прийде нове життя, якого гідні її люди.

В. Островський писав україномовні підручники для початкової школи, видавав журнали «Наш світ», «Нарід», газету «Нова доба». Письменник розумів, що за відсутності фінансових засобів «завдання високої літератури можна і треба виконувати засобами масового, загальнодоступного мистецтва».

Радянська влада жорстоко помстилася талановитому митцеві. Під час депортації середини 1940–х рр. його направили до Станіслава (тепер Івано–Франківськ), де згодом звинуватили в приналежності до «українських буржуазних націоналістів». Твори В. Островського були заборонені, книги вилучалися з бібліотек і знищувалися. На зборах письменників у Львові майбутній лауреат Ленінської премії М. Бажан виступив зі звинуваченням проти В. Островського, котрого назвав «вовком, який під виглядом вівці ввійшов у радянську літературу». Відтак письменника звільнили з посади директора школи і через два роки (1950) він помер за загадкових обставин. Могила В. Островського не збереглася [12, с. 67].

«Поетом непростой доли» та водночас «геніальним поетом» називають третю із черги знакову постать літературного бомонду міжвоєнної Волині – Олексу Стефановича (1900–1970 рр.) [14, с. 53]. З різних причин його творча доля склалася так, що до сьогодні це ім'я залишається маловідомим в Україні та за її межами. Він не брав активної участі в суспільно–політичних чи культурно–мистецьких рухах, утім, ще У. Самчук запевняв, що творчий здобуток О. Стефановича «увійде в історію літературної нашої мови, як цілком виключний звук поетичної мови нашого народу». А польський поет Ю. Лободовський стверджував, що такого митця «в нас радо би позичили сусіди», «бо ні в Росії, ні в інших слов'ян такого поета немає» [14, с. 46].

Великий вплив на життя і творчість О. Стефановича справили війна, революція, важкі напівсирітське дитинство і юність, які пройшли в с. Садки, неподалік Острога. Літературна спадщина О. Стефановича нечисленна. За міжвоєнного періоду ХХ ст. вийшли дві його збірки: «Поезії» та «Stephanos I». Творчість поета не втратила актуальності, оскільки просякнута боєм за долю батьківщини, за її народ. Уже за часів незалежності завдяки рівненському видавництву «Азалия» побачило світ скромне видання поета «Возлюби її до крови» [15, с. 205–206].

Важкі переслідування випали на долю уродженця с. Береги (нині Млинівський район Рівненської області) Онуфрія Мельничука (1899–1960 рр.). Через постійний контроль за його діяльністю з боку влади український прозаїк, громадський діяч змушений був виїхати до Аргентини. Яскравим зображенням важкого становища волинян під владою Польщі став його роман «У пошуках кращої долі», де у виразних контрверсійних художніх образах показано трагічні події, пов'язані з вимушеною еміграцією тисяч українських родин на чужину.

Наприкінці ХІХ ст. в українську літературу повернулось ім'я Галини Журби (дівоче прізвище Домбровська), дружини, соратниці А. Нивинського,

однієї з найталановитіших українських письменниць міжвоєнних років. Літературна творчість жіноцтва, як зазначив історик Б. Савчук, є важливим показником його ролі в житті нації, адже саме на цій ниві, реалізуючи свій загальноосвітній рівень та інтелектуальний потенціал, жінки мали змогу найповніше проявити внутрішній світ, прагнення, національні почування [16, с. 184–185].

Галина Журба походила зі знатного шляхетського роду галицького Поділля. Вихована в традиціях польської культури, дівчина не забувала про свої українські коріння. Майбутня письменниця самостійно опанувала українську мову, літературу, культуру та стверджувала: «По предках матері відгукнувся в мені голос української крові, українського духа» [17, с. 462]. Рецензентами її перших збірок виступили І. Липа та Є. Чикаленко. Професійну допомогу письменниці-початківцеві надав відомий літературознавець А. Ніковський. Дослідники вказують на «цілком особливий» стиль письменниці, на точність у коротких фразах, що черговий раз засвідчує талановитість українських жінок [18, с. 89].

Разом із чоловіком А. Нивинським Галина Журба була активною учасницею революційного руху. Їх обох звинуватили в антидержавній діяльності: спочатку – в комуністичній, відтак – в українській націоналістичній. Активна просвітянка, вона, працюючи громадською бібліотекаркою, часто зверталася до українців мовою своїх героїв, читала лекції з історії українського народу, виховувала любов до природи краю. На сторінках волинської преси з'являлися її оповідання, публіцистичні статті. У статті «З'ясування позицій», яку надрукувала в Рівному 22 січня 1922 р. газета «Боротьба», Галина Журба писала: «Мета наша – вкорінити глибоко в думку нашого працюючого народу почуття національної гідності, незалежності, самородності й віри у свої власні сили і в цих засадах виховувати український нарід... Бо нічого не вартий той нарід, що культурно слабкий, а політично не організований» [19, с. 15].

Переслідування, арешти змусили подружжя 1933 р. покинути Волинь і виїхати до Львова, де вони продовжили плідно працювати. Тут вийшов у світ написаний у Здолбунові прозовий твір Галини Журби «Зорі світ заповідають». Згідно з твердженням ученого Р. Іванчука, він «споріднений з «Волинню» У. Самчука», бо в обох випадках ідеться про події у волинських селах: в У. Самчука – Дермань, Кременець, у Галини Журби – придумана «Незабитівка» поблизу містечка Мізоч. Відмінності в тому, що «Волинь» – твір автобіографічний.

Життя письменниці – це суцільна боротьба. Її не випадково називають «провісником процесів, що починали добу культурного відродження і одночасно добу кривавої московської розправи з нашою культурою» [20, с. 128].

У першій половині 20-х рр. ХХ ст. на Волині поживався літературний рух пролетарських письменників і поетів. Майже всі вони були членами КПЗУ. На Першій конференції представників цього напрямку у Львові 12 травня 1929 р., у якій узяли участь і волиняни, делегати заявили, що «пролетарське письменство ... являється одним із засобів пролетаріату в боротьбі за визволення» [21, с. 55–56].

Виразником ідей цього напрямку став видатний український письменник, літературознавець Мечислав Гаско (1907–1996 рр.). 1924 р. за активну участь у

революційному підпіллі його арештувала польська влада та ув'язнила в Луцькій тюрмі. Упродовж шести місяців М. Гаско терпів знущання і тортури, проте гучні протести громадськості змусили випустити його на волю.

Перші проби пера майбутнього письменника припадають на час його революційної діяльності проти польської влади на Волині. В УСРР, куди М. Гаско змушений був виїхати, він став членом Спілки революційних письменників «Західна Україна», яка об'єднала понад 50 літераторів і художників – уродженців Галичини, Буковини, Закарпаття. Спілка видавала альманахи, а в 1930–1933 рр. її друкованим органом став місячник «Західна Україна». У ньому було надруковано чимало творів М. Гаско. Серед них поезії та оповідання «Пісня про шістьох розстріляних у Польщі», «На кордоні», «Західна Україна», «На прорив» та ін.

У грудні 1933 р. М. Гаско арештували за приналежність до «контрреволюційної письменницької організації «Західна Україна». Його звинуватили в тому, що, «будучи поінформованим щодо діяльності окремих членів контрреволюційної організації «УВО», зокрема голови Спілки «Західна Україна» М. Ірчана, органом влади про це не доніс». Після тривалих допитів, очних свідчень, вимушеного «зізнання» йому оголосили вирок: три роки концтаборів. Покарання відбував на Печорі разом з Остапом Вишнею та В. Гжицьким [22, с. 556–562].

У вересні 1956 р. військовий трибунал Київського військового округу скасував постанову Особливої наради від 31 травня 1934 р. щодо М. Гаска і припинив справу за відсутністю складу злочину. Отримавши дозвіл на переїзд до Києва, він продовжив свою літературну діяльність, видавши кілька збірок поезій, літературно-критичних нарисів, монографій. Варто зазначити, що для письменника М. Гаска завжди залишалася музою рідна Волинь, край у якому він народився і якому присвятив своє життя.

Широковідомим як в історичній науці, так і літературознавстві стало ім'я Миколи Калинчука, за редагування якого виходили газети «Сель-Роб», «Сила», тижневик «Світло», журнали «Нові шляхи», «Робітниця», «Західна Україна», «Металеві дні» та ін. Він здобув визнання як дитячий поет завдяки поезіям «Маленькій Оленці», «Дівчатко» із циклу «Арешти». Через призму дитячого світосприймання М. Калинчук показав реальну дійсність напівголодного життя робітників. На сторінках видання «Вікна» друкувалися його вірші, у яких митець уміло використав дитячі висловлювання, діалоги батьків і дітей, зробив своєрідний художній зріз окремих прошарків суспільства [23, с. 165].

1929 р. у «Вікнах» з'явилася поема М. Калинчука «Вартівничий», яка відтворює важке життя населення краю та образ борця-революціонера, що прагне щастя та щиро вірить у правоту своєї справи. Бойовим закликком до боротьби, вірою у визволення з-під соціального й національного гніту стали інші вірші М. Калинчука: «Вірю», «На Волині б'ють дзвони», «На грані», «Я знаю, що буде так». Можна сперечатися про їхній літературний рівень, однак незаперечним є те, що через усю творчість поета проходить широкий революційний пафос, який спонукає до боротьби за звільнення народу з-під чужоземного панування.

Тиск польської національної політики позначився на становленні поетичної творчості українського поета

Івана Степанюка (1903–1934 рр.). Відчувши на собі важке становище українців у підневільному краї, юнак став активним учасником революційних виступів молоді сіл Цуцнова, Поромова, Рокитниці (населені пункти над Західним Бугом. – Л. П.). Закликом до боротьби були його революційні пісні, вірші. Їх співали на нелегальних зібраннях комсомольців Західної України і членів КПЗУ, під час демонстрацій, у тюремних катівнях [24, с. 458].

Сьогодні важко встановити належність поетичних рядків тому чи тому авторові: тоді їх намагалися приховувати, однак дослідники стверджують, що «Над Бугом», «Лист з Холмщини», «Коні вітер поганяє сиви», «По той бік Збручу» належать саме І. Степанюку. Через революційну діяльність поета переслідував польський уряд, а 12 вересня 1925 р. він був змушений залишити Волинь і перейти польсько–радянський кордон. Його поетична творчість продовжувалася в УРСР, де сформувалися інші ідейні переконаннями, які стимулювали нові поезії. Вірші й оповідання молодого автора друкувалися на сторінках багатьох газет і журналів. І. Степанюка прийняли до Спілки революційних письменників «Західна Україна», а його твори 1931 р. ввійшли до «Антології української поезії».

Ще у 12 років з'явилися перші проби пера Василя Матчука (літературний псевдонім Влас Мизинець) (1907–1943 рр.). Уродженець с. Запілля Любомльського повіту Волинського воєводства, він з дитинства ставився до художнього слова як до могутньої зброї. Вихований на творчості Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, юнак постійно перебував в епіцентрі революційної боротьби, за що тричі його арештовували й ув'язнювали в луцькій та ковельській тюрмах. Однак, Влас Мизинець продовжував організовувати робітничі страйки, демонстрації, найбільшою з яких стала широковідома Колківська першотравнева демонстрація 1935 р.

Від перших віршів «Я все пам'ятаю», «Заходило сонце», «У вечірній час» до більш зрілих поезій «Друга рата» із циклу «Пісні селянина» Влас Мизинець не відступає від головної теми – опису злиденного життя волинського села за умов поневолення польською владою. У поетичних творах «Пролетарські розкоші», «Злодій» автор закликає не миритися з безправним становищем робітників, які важко працюють на промислових підприємствах [25, с. 304].

Навіть перебуваючи у в'язницях, поет за допомогою своєї гострої зброї – пера виступає проти ворогів рідного народу. Творча спадщина Власа Мизинця слугує яскравим прикладом болючого переживання митця за долю свого народу та незламного прагнення віддати письменницький хист задля його служіння.

До когорти визнаних майстрів художньої прози належить відомий літературознавець, есеїст, збирач фольклору, публіцист і громадський діяч Петро Козланюк (1904–1965 рр.). Свої твори він підписував псевдонімами та криптонімами: Мережка, Капе, Кризусовий, Перерівський, П. К., (–КА), М–а, Мер та ін. За прорадянські погляди, які П. Козланюк проявляв у творчості та в громадсько–політичній діяльності, будучи засновником письменницької організації «Горно» та редактором журналу «Вікна», його неодноразово арештовувала польська поліція. Особливо посилилися переслідування після виходу в УРСР першої збірки оповідань «Хлопські гаразди». Важке життя волинських і галицьких селян, гнів і бажання боротьби та віра в перемогу стали лейтмотивом

його творчості. Він був учасником Антифашистського конгресу працівників культури Польщі, Західної України та Західної Білорусії та брав активну участь в інших громадських акціях культурних діячів, які виступали проти свавілля польського режиму. Водночас творчий здобуток П. Козланюка можна віднести й до романтичного напрямку, оскільки з–поміж його творів є чимало ліричних поезій («Дружині» та ін.).

У 20–х рр. ХХ ст. розпочала творчий шлях волинська поетеса Ганна Жежко. Зі сформованими ідейними переконаннями та устремліннями молода вчителька присвятила творчу та політичну діяльність рідній Волині. За її ініціативи в Турійську було створено молодіжну підпільну організацію, яка стала організатором однієї з перших першотравневих демонстрацій на Волині. На чолі демонстрації із червоним прапором у руках ішла сама Г. Жежко. Незабаром вона була арештована й ув'язнена в ковельській тюрмі, де зазнавала тортур і знущань. Завдяки наглядачеві, поляку В. Недзеляку, поетеса зуміла передати на волю понад 50 віршів («Ми сильні, бадьорі», «Дівчата шили прапори» та ін.), які пройняті високим патріотизмом, нескореністю духу, непримиренністю до ворогів, жагою боротьби і вірою в перемогу. Слова поетеси–борця, видряпані на стінах камери, згодом стали революційним гімном політв'язнів. Під тиском громадськості дівчину змушені були випустити на волю.

Великий вплив на творче становлення Г. Жежко справила поезія Лесі Українки, тож її часто називають «ідейною спадкоємицею» Доньки Прометей. У передмові до перевидання збірки «Троянди за ґратами» відомі критики зазначили: «Вірші Г. Жежко являють собою яскраву сторінку героїчної історії Волині, історії та революційної боротьби» [26, с. 5]. 1937 р. була репресована й лише після війни (1946) її реабілітували. До останніх днів свого життя поетеса підтримувала зв'язок із рідною Волиною, зустрічалася з її мешканцями.

На початку 1930–х рр. молоді поети краю об'єдналися в регіональну спілку «Волинь», засновану в Рівному. Гімназійна молодь, з–поміж якої були Ч. Янчарський, С. Шайдак, З. Румель, В. Іванюк, В. Мільчарек, ставили своїм завданням осмислення проблем культурного розвитку Волині. Вони почали видавати газету «Шкільне ехо».

Головним організатором і натхненником спілки виступив уродженець с. Грушвиця, поблизу Рівного Чеслав Янчарський (1911–1971 рр.). Він проявив себе як поет–лірик. 1933 р. вийшла у світ перша збірка «Акварель», 1936 р. – друга збірка «Голуба хустка». Тогочасні критики високо оцінили ліризм поезії, який характеризувався «винятковим елементом справжньої музичності» [11, с. 43].

Ще один представник творчої спілки «Волинь» Владислав Мільчарек (1916–1993 рр.) був вихідцем із селянської родини. 1934 р. він видав першу збірку «Wieża Babel» («Вежа Бабель»), а 1938 р. у Здолбунові вийшов другий том його віршів «Lirizm Wołynia» («Ліризм Волині»). У передмові до нього автор відзначав: «До найбільш занедбаних відділів волинської культури належить література. Волинь – регіон великих можливостей – не має навіть власної літературної газети, молоді поети мусять шукати місця за межами Волині». Митець переймався суспільними і культурними проблемами краю, брав участь у регіональному русі «Wolynska Wies» («Волинське село») в 1934–1936 рр. тощо [11, с. 37].

Темі побуту, звичаїв та обрядів поліського села 20–30-х рр. ХХ ст. присвятив свою творчість волинський письменник Борис Швед (1906–1945 рр.). Хоча починав він як поет, однак став більш відомим як прозаїк. Найціннішою з художнього погляду є повість «Поліщуки», де правдиво змальовано сільське життя з його турботами і бідами, злиднями і трагедіями. Водночас автор показав народну обрядовість, повір'я, мудрість і досвід старшого покоління. У своїх творах він закликав шанувати й любити Бога, природу, рідних, цінувати принципи християнської моралі. Б. Швед був типовим представником молодішої генерації поетів Волині міжвоєнного періоду ХХ ст.

Хоча українці Волині жили в європейській державі, вони були значною мірою ізольовані від європейської культури, тому певний вплив на їхнє ознайомлення із західною культурою справляла літературна діяльність представників національних меншин, які мешкали на теренах краю.

Творчу генерацію волинських німців представляють Г. Генке (1913–2000 рр.), Г. Тичковський (1910–1987 рр.), Е. Вайс (1906–1988 рр.), Е. Кончак (1903–1979 рр.), Г. К. Шмідт (1909–1972 рр.). Німецькі літератори міжвоєнної Волині зазнавали потужного впливу євангельсько-лютеранської церкви, тому політика польської влади не призвела до їхньої колонізації, а в їхньому середовищі панували патріотизм та усвідомлення національної гідності.

З-поміж німецьких літераторів Волині міжвоєнного періоду ХХ ст. великий інтерес становить творчість Густава Тичковського, уродженця колонії Пустомити Горохівського повіту. Твори митця, опубліковані в часописі «Волинський вісник» («Wolhynischer Bote»), сповнені любов'ю до рідного краю та місцевим патріотизмом. Глибокими переживаннями ліричного героя пронизані його роздуми про шляхи відновлення власного «Я» [27, с. 49].

Чеську національну культуру представляли чехи-волинці В. Лоуда, І. Кнотек, Й. Фойтік, Я. Грегра, Й. Рейзек. У національному часописі «Голос Волині» («Нас Volynju»), який видавали у Квасилові, поблизу Рівного, а також у львівській газеті «Діло» свої поетичні твори друкував В. Либовецький (1906–1980 рр.). Маємо небагато відомостей про уродженку Дубна Антонію Сржабек (у шлюбі Гржибовську) (1909–2002 рр.). Навчаючись у місцевій гімназії, вона почала писати поетичні твори польською мовою, а згодом і чеською. Основними мотивами її творчості стали рідна Волинь, родина, люди, які працею звеличували цей край. В еміграції, А. Гржибовська видала збірки поезій «волинської доби»: «Дощами падають зірки до саду», «Присмерки та світання», «Аромати отчого дому» та інші, тож її творчість здобула визнання лише в 1970-х рр.

Польська влада розуміла суспільні роль і значення інтелігенції, тому, підтримуючи її, намагалася зміцнити свої національно-політичні позиції на теренах Волинського краю. Яскравим представником польської культури, для якого Україна була не лише батьківщиною, а й джерелом духовної наснаги, став поет, перекладач, публіцист Юзеф Лободовський. На запрошення воєводи Г. Юзевського він переїхав до Луцька, де заснував літературний тижневик «Волинь» (1937–1938 рр.). Будучи добре ознайомленим з «українським питанням», Ю. Лободовський з позиції оборони інтересів національних меншин у своїх поезіях, публіцистиці засуджував репресії польської влади щодо

українців та закликав до єднання обох народів. Його вірші «волинського періоду», згодом включені до виданого в еміграції збірника «Золота грамота», засвідчують, що творчість Ю. Лободовського стала продовженням «польської романтичної української школи» [28, с. 4].

Зважаючи на складний духовний світ поета, сучасники називали його «Отаманом Лободою», натякаючи на «любов до козаччини». На портреті, який намалював його приятель, художник Е. Санца, Ю. Лободовський зображений як середньовічний лицар із булавою в руці на тлі малинового козацького прапора. У підписі до нього значиться: «Juzef Lobodowski dux et hetman consortionum poeticarum» («Юзеф Лободовський, вождь і гетьман поетичних товариств» [29, с. 9].

Відома польська письменниця і громадський діяч Ванда Василевська (1905–1964 рр.) формувала свої літературні погляди змалечку. Донька знаного публіциста, автора багатьох праць із проблем національних відносин, міністра закордонних справ в уряді Пілсудського–Морачевського (1919–1920 рр.) Л. Василевського, ще під час навчання в Ягеллонському університеті (Краків) розпочала громадсько-політичну діяльність. Цьому сприяло її домашнє оточення. «Мій рідний дім був для мене доброю школою... Політичні суперечки, назви партій, організацій весь час лунали у моїх дитячих вухах... Атмосфера рідного дому, де на першому плані завжди стояли громадські, а не особисті проблеми, не могли не відбитись на моєму дальшому житті», – писала в «Автобіографії» письменниця. Урешті, В. Василевська почала обстоювати відверто революційну позицію в польській літературі: зверталася до теми села та важкого життя польського народу. Її твори називали «звинувачувальним актом проти капіталізму» [30, с. 148].

Від батька дівчина успадкувала любов до України, до українських пісень. 1937 р. вона здійснила подорож річками Стир, Турія, Горинь, Стохід, Мухавець, Ясьольда через усе Полісся. Під час цієї мандрівки збирала матеріали для літературних творів. Захоплена красою Полісся, Волині, вона бачила й важку долю людей, які жили у великих злиднях, боролися і гинули в боротьбі за краще майбутнє. Враження від подорожі лягли в основу повісті «Полум'я на болотах», яка стала першою частиною трилогії «Пісня над водами». У ній В. Василевська відобразила життя і побут поліщуків.

Простежуючи діяльність літераторів волинського краю впродовж міжвоєнного двадцятиріччя ХХ ст., можна створити картину «суголосності» тодішньої суспільно-політичної дійсності та їхньої відповідальності за долю своїх народів.

Однак, потрібно зазначити, що на відміну від Галичини, де на розвиток літератури й політичної думки впливав «Літературно-науковий вісник» (ЛНВ), Волинь не мала такого літературного органу, навколо якого могли б гуртуватися письменники задля розв'язання засадничих питань: як підняти якість літератури, як пропагувати її на рівні населення краю тощо. Окремі волинські діячі друкувалися на сторінках ЛНВ.

Для популяризації творів літератури й мистецтва та створення умов для розвитку творчих здібностей літераторів Волинського краю їхні представники шукали різні шляхи. Цьому сприяла діяльність їхніх літературно-мистецьких і культурологічних організацій, що мали різну ідейну спрямованість: від «малопольської ментальності»

до виразно націоналістичного світогляду. Зазвичай вони не мали філій, а носили локальний характер.

Так, 1927 р. у Рівному було засновано Українське літературно-художнє товариство імені Лесі Українки, яке нараховувало 40 членів. Активну роботу з популяризації творчості волинських митців проводили «Просвіта», Союз українок та інші товариства. На численних громадських масово-просвітницьких заходах вони прагнули донести живе слово письменників до широкого кола читачів, пробудити в них національну свідомість та любов до рідного краю. Із цією метою Кременецька філія «Просвіти» заснувала літературно-громадський альманах «Віра», який майже відразу, у травні 1923 р., влада заборонила і конфіскувала [31].

Задля пропаганди чеської прози та поезії в додатку для молоді «Зірниця» часопису «Голос Волині («Наш Volyn») був створений літературний розділ. Свої твори чеські поети та прозаїки також друкували на сторінках «Волинського сімейного календаря» («Rodinný Kalendar Volynskych») [32]. Серед громадсько-культурних товариств, які знайомили з творчістю земляків, був Чеський клуб. За міжвоєнного періоду ХХ ст. його філії існували в Луцьку, Здолбуніві, селах Гульча Чеська та Здовбиця Здолбунівського повіту. На збереження національної ідентичності чеських колоністів була спрямована й діяльність «Чеської бесіди». Подібні товариства у Волинському воєводстві мали поляки й росіяни: «Польський клуб», «Руський клуб», «Польська бесіда», «Руська бесіда». Примітно, що вони не мали обмежень щодо членства через національну приналежність, тож, судячи з прізвищ, до них належали й українці [33, арк. 2].

Отже, волинські літературні діячі – поети і прозаїки міжвоєнних десятиріч ХХ ст. постійно перебували в пошуках кращого виразу власного таланту та прагнули віднайти способи донести живе слово до читача задля формування його світобачення. Це знайшло вияв у розвитку літературно-мистецьких течій – націоналістичної, пролетарської, романтично-ліричної, хоча виразні відмінності (за ідейними переконаннями) існували між двома першими, а лірика, романтика були властиві всім літераторам. Така ситуація стосується не лише українських, а й польських, меншою мірою чеських, німецьких митців, які виражали соціальний біль і потреби населення краю та водночас оспівували його красу, велич, культурні традиції, природу.

Список використаних джерел

1. Історія українського мистецтва: в 6-и т. / ред. кол.: М. П. Бажан (гол. редактор) [та ін.]. – К.: [б. в.], 1966–1970. – 6 т.
2. Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. – Рівне: Ліста, 1996. – 149 с.; Філіпович М. Луцька «Просвіта». 1918–1935 рр. / М. Філіпович. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 240 с.; Поліщук Я. Література рідного краю / Я. Поліщук. – Рівне: Азалия, 1993. – 79 с.
3. Олійник–Рахманний Р. Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919–1939 роки) / Р. Олійник–Рахманний. – К.: Четверта хвиля, 1999. – 240 с.; Вітренко В. Література волинських німців / В. Вітренко. – Житомир: Волинь, 2003. – 260 с.; Жив'юк А. Між Сциллою політики і Харібдою творчості: громадсько-політичний портрет Уласа Самчука / А. Жив'юк. – Рівне: Ліста–М, 2004. – 184 с.
4. Mardkovicz A. Ogniska karaimskie: (Łuck – Halicz – Wilno – Troki) / Aleksander Mardkovicz. – Łuck, 1934. – 20 s.; Sawicka J. Wołyń poetycki w przestrzeni kresowej / J. Sawicka. – Warszawa: Wyd-wo DiG, 1999. – 204 s.; Vaculik J. Dějiny vołyňských Čechů. Díl II. Léta, 1914–1945 / J. Vaculik. – Praha: Vydalo Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel v Praze, 1998. – 102 s.

5. Олійник–Рахманний Р. Літературно-ідеологічні напрямки в Західній Україні (1919–1939 роки) / Р. Олійник–Рахманний. – К.: Четверта хвиля, 1999. – 240 с.
6. Бондаренко Г. В. Інтелектуальна еліта Волині. – Луцьк: Волинські старожитності, 2012. – 276 с.
7. Жив'юк А. А. Вплив громадсько-політичної та літературної діяльності Уласа Самчука на розвиток української національної свідомості 1920-і–1990-і роки. – Київ, 2002. – 186 с.
8. Генік С. Самчук Улас / С. Генік // 150 великих українців. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2001. – С.210.
9. Дзвін. – Ч.8/9, 1 серп, 1934. – С.4–5.
10. Чоповський В. Ю. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918–1939) / В. Ю. Чоповський. – Львів: Край, 1993. – 168 с.
11. Поліщук Я. Література рідного краю / Я. Поліщук. – Рівне: Азалия, 1993. – 79 с.
12. Господин А. Володимир Островський – невтомний працівник Волині / А. Господин // Літопис Волині: наук.–популяр. зб. волинезнавства / Ін-т Дослідів Волині; голов. ред. М. Боровиковський. – Вінніпег, 1966. – Ч.8. – С.66–68.
13. Революційні поети Західної України. – Київ: Радянський письменник, 1958. – 464 с.
14. Пісоцький А. Інтелігенція Волині: погляд крізь призму часу / А. Пісоцький, Н. Войтюк. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 176 с.
15. Гошовський Б. Появилися «Зібрані твори» Олекси Стефановича / Б. Гошовський // Літопис Волині: наук.–популяр. зб. волинезнавства / Ін-т Дослідів Волині; голов. ред. М. Боровиковський. – Вінніпег, 1978. – Ч.12. – С.205–206.
16. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ ст. – 1939 р.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея–НВ, 1998. – 280 с.
17. Галина Журба // Українське слово / упоряд.: В. Яременко, С. Федоренко. – К., 1994. – Кн.1. – С.459–479.
18. Русова С. Наші визначні жінки: літературні характеристики–силуети / С. Русова. – Коломия: [б. в.], 1934. – 92 с.
19. Дем'ячук Г. Галина Журба / Г. Дем'ячук // Воскреслі для життя: Літературні силуети. – Рівне, 1998. – С.14–21.
20. Радіонова Н. К. Далекий світ – рідний світ української письменниці Галини Журби (1888–1979) // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею: матеріали конф., 24–25 лют. 2005 р. – Рівне, 2005. – Вип.3. – С.128–130.
21. Трофимук С. М. Розвиток революційної літератури в Західній Україні 1921–1939 / С. М. Трофимук. – К.: ДВХЛ, 1957. – 196 с.
22. Церква і нарід. – Ч.18, 1936. – С.556–562.
23. Заболотний І. Нескорена Волинь: Нарис з історії революційного руху на Волині, 1917–1939 / І. Заболотний. – Львів: Каменяр, 1964. – 204 с.
24. Столярчук Б. Митці Рівненщини. – Рівне: Азалия, 1997. – 468 с.
25. Мизинець В. Друга рата / В. Мизинець // Революційні поети Західної України: антологія / упоряд. М. Трофимук. – К., 1958. – 379 с.
26. Луцкевич Б. Дочка Волині / Б. Луцкевич, В. Луцкевич, П. Мах // Троянди за ґратами: поезії / Г. Ю. Жешко. – К., 1986. – С.3–14.
27. Вітренко В. Література волинських німців / В. Вітренко. – Житомир: Волинь, 2003. – 260 с.
28. Дзвін. – 3 липня, 1925. – С.4.
29. Шиповська І. Похвала Україні Юзефа Лободовського // Лободовський Ю. Пісня про Україну. – Львів: Каменяр, 1996. – С.9.
30. Василевська В. Л. Твори. В 8 т. Т.7. Нариси. Статті / В. Л. Василевська. – К.: Дніпро, 1967. – 380 с.
31. Черняхівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності / Г. Черняхівський. – Кременець: Папірус, 1999. – 318 с.
32. Rodinně Kalendar Volyňských Čechů, Ročník III. – Luck, 1939. – 204 s.
33. ДАВО. – Ф.46. – Оп.9. – Спр.2631. – Арк.2; Спр.3072. – Арк.12.

References

1. Istoryia ukrayins'koho mystetstva: v 6-y t. / red. kol.: M. P. Bazhan (hol. redaktor) [ta in.]. – K.: [b. v.], 1966–1970. – 6 t.
2. Savchuk B. Volyn'ska «Prosvita» / B. Savchuk. – Rivne: Lista, 1996. – 149 s.; Filipovych M. Luts'ka «Prosvita». 1918–1935 rr. / M. Filipovych. – Luts'k: RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi

Ukrayinky, 2007. – 240 s.; Polishchuk Ya. Literatura ridnoho krayu / Ya. Polishchuk. – Rivne: Azaliya, 1993. – 79 s.

3. Oliynyk–Rakhmannyi R. Literaturno–ideolohichni napryamky v Zakhidniy Ukraini (1919–1939 roky) / R. Oliynyk–Rakhmannyi. – K.: Chetverta khvylya, 1999. – 240 s.; Vitrenko V. Literatura volyns'kykh nimtsiv / V. Vitrenko. – Zhytomyr: Volyn', 2003. – 260 s.; Zhyv'yuk A. Mizh Stslyloyu polityky i Kharybdoyu tvorchosti: hromads'ko-politychnyy portret Ulasa Samchuka / A. Zhyv'yuk. – Rivne: Lista–M, 2004. – 184 s.

4. Mardkovicz A. Ogniska karaimskie: (Luck – Halicz – Wilno – Troki) / Aleksander Mardkovicz. – Luck, 1934. – 20 s.; Sawicka J. Wołyń poetycki w przestrzeni kresowej / J. Sawicka. – Warszawa: Wyd–wo DiG, 1999. – 204 s.; Vaculik J. Dějiny volyňských Čechů. Díl II. Léta, 1914–1945 / J. Vaculik. – Praha: Vydalo Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel v Praze, 1998. – 102 s.

5. Oliynyk–Rakhmannyi R. Literaturno–ideolohichni napryamky v Zakhidniy Ukraini (1919–1939 roky) / R. Oliynyk–Rakhmannyi. – K.: Chetverta khvylya, 1999. – 240 s.

6. Bondarenko H. V. Intelktual'na elita Volyni. – Luts'k: Volyns'ki starozhytnosti, 2012. – 276 s.

7. Zhyv'yuk A. A. Vplyv hromads'ko–politychnoyi ta literaturnoyi diyal'nosti Ulasa Samchuka na rozvytok ukraïns'koyi natsional'noyi svidomosti 1920–i–1990–i roky. – Kyiv, 2002. – 186 s.

8. Henyk S. Samchuk Ulasy / S. Henyk // 150 velykykh ukraïntsiv. – Ivano–Frankivs'k: [b. v.], 2001. – S.210.

9. Dzvin. – Ch.8/9, 1 serp, 1934. – S.4–5.

10. Chopovs'kyi V. Yu. Ukraïns'ka intelihentsiya v natsional'no–vyzvol'nomu rusi na Zakhidniy Ukraini (1918–1939) / V. Yu. Chopovs'kyi. – L'viv: Kray, 1993. – 168 s.

11. Polishchuk Ya. Literatura ridnoho krayu / Ya. Polishchuk. – Rivne: Azaliya, 1993. – 79 s.

12. Hospodyn A. Volodymyr Ostrovs'kyi – nevtomnyy pratsivnyk Volyni / A. Hospodyn // Litopys Volyni: nauk.–populyar. zb. volyneznavstva / In–t Doslidiv Volyni; holov. red. M. Borovykovs'kyi. – Vinnipeh, 1966. – Ch.8. – S.66–68.

13. Revolyutsiyni poety Zakhidnoyi Ukrainy. – Kyiv: Radyans'kyi pys'mennyk, 1958. – 464 s.

14. Pisots'kyi A. Intelihentsiya Volyni: pohlyad kriz' pryzmu chasu / A. Pisots'kyi, N. Voytyuk. – Luts'k: VAT «Volyns'ka oblasna drukarnya», 2009. – 176 s.

15. Hoshovs'kyi B. Poyavylysy «Zibrani tvory» Oleksy Stefanovycha / B. Hoshovs'kyi // Litopys Volyni: nauk.–populyar. zb. volyneznavstva / In–t Doslidiv Volyni; holov. red. M. Borovykovs'kyi. – Vinnipeh, 1978. – Ch.12. – S.205–206.

16. Savchuk B. Zhivotstvo v suspil'nomu zhytti Zakhidnoyi Ukrainy (ostannya tretyna XIX st. – 1939 r.) / B. Savchuk. – Ivano–Frankivs'k: Lileya–NV, 1998. – 280 s.

17. Halyna Zhurba // Ukraïns'ke slovo / uporyad.: V. Yaremenko, Ye. Fedorenko. – K., 1994. – Kn.1. – S.459–479.

18. Rusova S. Nashi vyznachni zhinky: literaturni kharakterystyky–silyuety / S. Rusova. – Kolomyia: [b. v.], 1934. – 92 s.

19. Dem'yanchuk H. Halyna Zhurba / H. Dem'yanchuk // Voskresli dlya zhyt'tya: Literaturni syluety. – Rivne, 1998. – S.14–21.

20. Radionova N. K. Dalekyy svit – ridnyy svit ukraïns'koyi pys'mennytsi Halyny Zhurby (1888–1979) // Naukovi zapysky Rivnens'koho oblasnoho kraïneznavchoho muzeju: materialy konf., 24–25 lyut. 2005 r. – Rivne, 2005. – Vyp.3. – S.128–130.

21. Trofymuk S. M. Rozvytok revolyutsiynoyi literatury v Zakhidniy Ukraini 1921–1939 / S. M. Trofymuk. – K.: DVKhL, 1957. – 196 s.

22. Tserkva i narid. – Ch.18, 1936. – S.556–562.

23. Zabolotnyy I. Neskorona Volyn': Narys z istoriyi revolyutsiynoho rukhu na Volyni, 1917–1939 / I. Zabolotnyy. – L'viv: Kamenyar, 1964. – 204 s.

24. Stolyarchuk B. Myttsi Rivnenshchyny. – Rivne: Azaliya, 1997. – 468 s.

25. Myzynets' V. Druha rata / V. Myzynets' // Revolyutsiyni poety Zakhidnoyi Ukrainy: antolohiya / uporyad. M. Trofymuk. – K., 1958. – 379 s.

26. Lutskevych B. Dochka Volyni / B. Lutskevych, V. Lutskevych, P. Makh // Troyandy za hratamy: poeziyi / H. Yu. Zheshko. – K., 1986. – S.3–14.

27. Vitrenko V. Literatura volyns'kykh nimtsiv / V. Vitrenko. – Zhytomyr: Volyn', 2003. – 260 s.

28. Dzvin. – 3 lypnya, 1925. – S.4.

29. Shypovs'ka I. Pokhvala Ukraini Yuzefa Lobodovs'koho // Lobodovs'kyi Yu. Pisnya pro Ukrainu. – L'viv: Kamenyar, 1996. – S.9.

30. Vasylevs'ka V. L. Tvory. V 8 t. T.7. Narysy. Statti / V. L. Vasylevs'ka. – K.: Dnipro, 1967. – 380 s.

31. Chernykhivs'kyi H. Kremenechyna vid davnyiny do suchasnosti / H. Chernykhivs'kyi. – Kremenets': Papirus, 1999. – 318 s.

32. Rodinně Kalendář Volyňských Čechů, Rocnik III. – Luck, 1939. – 204 s.

33. DAVO. – F.46. – Op.9. – Spr.2631. – Ark.2; Spr.3072. – Ark.12.

Poniedielnyk L. A., Ph.D., senior lecturer in Modern History of Ukraine, Lesya Ukrainka Eastern European National University (Ukraine, Lutsk), poniedielnyk@ukr.net

Evolution of Volyn literature of interwar period (1921–1939)

The activity of Volyn writers during the interwar twenty years. In some examples of the works of an artist recreated a complete image of the confrontation of ideas of social and political reality given period, according to real life and the real needs of their people.

Keywords: poetry, prose, literature, national identity, themes, art ideology.

* * *

УДК 323.1:94(477)«1924/1929»

Слесаренко О. О.,
аспірантка кафедри історії та археології слов'ян
факультету історичної освіти, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), kafedra_slovjan@ukr.net

СКЛАДНОЩІ РОБОТИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ КОМІСІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА МЕТОДИ ЇХ ПОДОЛАННЯ (1924–1929 РР.)

На основі архівних матеріалів проаналізовано негаразди, які супроводжували діяльність місцевих органів Центральної комісії національних меншин (ЦКНМ) упродовж 1924–1929 рр. Звернено увагу на фактори від яких залежала злагодженість у їх роботі: кадрове забезпечення, фінансування та авторитет. Розглянуто заходи ЦКНМ у напрямку подолання проблем, які виникали під час облаштування роботи її місцевого апарату.

Ключові слова: місцеві органи Центральної комісії національних меншин, кадрове питання, фінансування, звітність.

Здійснювати роботу з етнополітичного регулювання та впроваджувати національну політику радянського зразка в Україні упродовж 1924–1934 рр. довелося ЦКНМ (Центральній комісії національних меншин). Саме покладаючись на цей державний орган більшовицький режим намагався втягти полінаціональне населення УСРР до соціалістичного експерименту.

Мета дослідження полягає у виявленні проблем, які спіткали місцеві органи ЦКНМ під час розгортання їх роботи упродовж 1924–1929 рр. та аналізі заходів цього державного органу в напрямку їх подолання.

Серед істориків, які, досліджуючи діяльність ЦКНМ, звернули увагу в своїх наукових розвідках на вади у роботі її місцевого апарату слід назвати В. С. Орлянського [1] та Л. Д. Якубову [2]. Джерельну базу дослідження становлять матеріали фонду Центральної комісії національних меншин, який міститься у Центральному архіві вищих органів влади та управління України.

На діяльності місцевого апарату ЦКНМ негативно позначалася некомпетентність його працівників, які навіть у разі виникнення незначних проблем воліли звертатися до центру. Численні звернення низових чиновників до ЦКНМ з проблемами, які мали вирішувати її місцеві органи спричиняли до того, що комісія змушена була періодично доносити в регіони інформацію, яка за змістом в цілому співпадає із відомостями, що містив лист розісланий 17 червня 1925 року на адресу всіх існуючих в Україні окружних бюро національних меншин (ОБНМ): «ЦКНМ доносить до вашого відому, що всі протоколи засідань Президії ВУЦВК відносно виокремлення національних адміністративних одиниць регулярно надходять до окружних адміністративно–